

”Klart att en elefant med tre snablar genererar en massa klick!”

Medierna och demokratin lever i symbios. De två världarna är också nära nog årsbarn. Idag utmanas de på ett likartat sätt av krafter inifrån och utifrån som riskerar att göra de här institutionerna mindre betydelsefulla. Politiker som blir administratörer och publicister som springer allt fortare för att inte bli omsprungna av de sociala medierna. Frågan är till vilken nytta och var det finns tid för reflektion och eftertanke.

Dessa tankar formulerade Jan Scherman, mångårig publicist och TV4-chef när han gästade Framtidsbaren.

Det är en väldigt stor, komplicerad och mångfacetterad värld vi lever i - både när det gäller politik och när det gäller media. Många gånger funderar jag faktiskt på vad det är som egentligen är nytt och då brukar jag säga att det tog mänskligheten tusentals år att utveckla muskelkraften - ni vet man byggde pyramiderna, slaverna fick hjälpa till och sen kom maskinerna och redskapen. Det tog århundraden, det tog tusentals år.

Sedan, någon gång på 1930 - 40-talet så började hjärnkraften utvecklas och inom loppet av knappt ett sekel så har det bara galopperat iväg och nu galopperar det dessutom iväg utom vår kontroll. För det är inte längre vi som styr det här på samma sätt som tidigare.

Som numrera gammal tv-gubbe; Jag har liksom varit med när man åkte ut som filmteam med en elektriker, med ett ljud och ibland med scripta. Någon gång hade vi chaufför, det vågar man inte säga högt. Och så var det en reporter. Så höll man på en hel dag och så fick man ihop 1:30 till Rapport. Sedan kom videotekniken och sedan kom digitaliseringen, men man hade fortfarande någon slags kontroll på det som skedde. Den kontrollen finns inte längre.

I dag rusar det iväg i höghastighetstempo och allting pågår nästan alltid i det där engelska begreppet "live". Media är "live", man sänder 48 timmar när det är attentat i Stockholm eller i Paris och väldigt ofta skickar man ut obekräftade uppgifter. Ibland har man vänligheten att tala om att de inte är bekräftade men då är det ni och vi som ska försöka detektera sanningshalten i det som bara sköljer över oss.

Media och demokrati: årsbarn i Folkhemmet

Jag tänker tala om media, men också om politik. Jag har i två års tid rest runt i Sverige och varit i USA och gjort en serie program som heter Längre leve demokratin. Det kan man tolka på lite olika sätt och under den tid jag står här på scenen så tänker jag följa båda de här världarna eller institutionerna eller vad man ska kalla det för. De föddes ju på det moderna sättet ungefär samtidigt. De är nästan årsbarn.

Sverige fick demokrati i december 1918 efter ett jädra hallabaloo där dåvarande högerpartiet var motsträvigt in i det sista, men där finns det faktiskt en rolig historia. Det var självaste Marcus Wallenberg och Asechefen Sigfrid Edström som tog högerpartiledarna i örat och sa att nu får ni skärpa er och acceptera att även kvinnor ska få rösta. Annars har vi nog revolutionen i det här landet som ett fullbordat faktum. Den hade ju inträffat i Ryssland och det var ganska stökigt i Tyskland så näringslivet blev en viktig beståndsdel i att vi i Sverige fick demokrati.

Men de här två världarna har utmanas idag, tycker jag, på ett sätt som är ganska snarlikt. Det är likartade saker som trycker mot demokratin, som trycker mot medierna. Nu har jag varit i media så länge att jag - eftersom jag är alarmistisk - vågar påstå att en av de världar som är väldigt förändringobenägen, vill jag påstå, är medievärlden - inte minst redaktörsvärlden.

Jag har varit med och skurit ned och sparat på TV 4 under min tid som VD där och rörde man en redaktör så brukade det bli ett herrans liv, närmast ett världskrig, medan

den tekniska personalen kunde gå ut köksvägen i grupp utan att någon lyfte på ett ögonbryn. Men summan av kardemumman är att medievärlden i det jag nu tänkte berätta är precis lika förändringsobenägen som jag tycker att den politiska världen också är.

Du sköna nya mediavärld: en resa i Sverige och världen

Jag tänkte ta med er på en guppig resa och till att börja med åker vi upp till Jokkmokk. Där landade jag i min reportageresa för de här tv-programmen. Det var i närtid till Vatten-falls planer - om det är någon som minns - att plocka bort 40 jobb uppe i Jokkmokk, där väl vattenkraften har sett till att stora delar av södra Sverige haft el, men nu plötsligt skulle de där jobben flytta till Luleå.

Vad händer då? Jo, då händer något som jag tycker är substantiellt helt nytt. Man går inte till kommunhuset och snackar med politikerna. Man går inte till lokalpressen och talar med de lokala medierna. Man startar en Facebook-grupp och den får ganska snabbt 4 000 medlemmar. Det socialdemokratiska partiet i Jokkmokk har drygt 200 registrerade medlemmar.

Det blir en explosiv kraft, den äger rum i ett höghastighetstempo som ju aldrig skedde förut för då knackade man på hos kommunalrådet och kommunalrådet tog emot efter ett par månader. Så småningom kanske en fråga hamnade i en delegation nere i riksdagshuset. Men då hade väl frågan förmodligen varit bortspelad för länge sen.

Det som nu hände är ju att det blev något av ett Norrbottensuppror. Det restes krav på en befrielseörelse kan man väl säga; Att befria Norrbotten från resten av Sverige. Det ledde så småningom till att smarta Vattenfall plötsligt såg till att hälften av jobben fick vara kvar i Jokkmokk och bara hälften flyttade till Luleå. Jag tror inte det hade hänt den traditionella politiska vägen. Jag tror inte ens det hade hänt om media utnyttjats på ett traditionellt sätt.

Det här blir ju jobbigt för oss alla. Jag som ändå har varit journalist i många år ser inte bara hur världen fragmentariseras utan att den också blir okontrollerbar. Det blir andra krafter som styr på ett helt annat sätt än tidigare. Inte i föreningslivet, inte i partiet, inte i den publicistiska organisationen, utan det bara sticker iväg okontrollerbart.

Ungefär som efter terrordådet på Drottninggatan i Stockholm. Vem är det som kallar till stort möte på Sergels torg? Det är också ett Facebook-initiativ som gör att man samlas där och blir tiotusentals människor som står på torget. Det öppnas en hashtag för att vi ska kunna visa varandra våra hjärtan och vår kärlek. Helt utanför de traditionella institutionerna.

Jag citerar de här tv-programmen då och då och i ett av programmen säger Stockholms handelskammars vd Maria Ranka att de etablerade traditionella institutionerna eroderar. Vid sidan av pågår en kraft som vi inte riktigt kan kontrollera. Jag skulle önska att vi kunde ha med också det här tankebegreppet och tankesättet under kvällen.

Det är lätt att hacka på varandra i klassiska termer men ställer jag mig helt på andra sidan så kan jag ju säga - ja, detta är väl demokrati i sin högsta potential. Gräsrotterna, vanliga människor, alla ni, vi, har möjligheter, har redskap att ta tag i utvecklingen och det på ett helt annat sätt än tidigare.

Jag växte upp på Östgöta-Correspondenten i Linköping så jag vet hur smal portgången var för att någon skulle få en insändare publicerad. Det var sannerligen inte lätt. Fördelen var möjligtvis att tidningen inte accepterade anonyma insändare - då. Det var stenhårt. Hela den där scenförändringen är ju monumental.

CNN – en vägg av klick och studsande bollar

Då hoppar vi från Jokkmokk till New York. Columbus Circle ligger där någonstans i den stora staden och där ligger ett av CNN:s högkvarter. Det är högkvarteret för CNN

Money och CNN Politics och det finns en chef där som heter Ed O'Keefe som jag har träffat många gånger. Den senaste gången var han som ett litet barn för han skulle visa mig de fantastiska nya bildskärmarna som satt på väggen. På skärmarna såg man flödena, "live", hur det klickades på Facebook och det var Twitter och det var Snapchat och det var liksom hela högen av sociala medieaktiviteter som på skärmar reagerade på CNN:s olika nyheter.

Sedan hade någon finurlig datasnubbe räknat om allt det där som man fick till någon form av "power index", dvs vilka nyheter, vilka stories som klickades mest och det stod skrivet längst bort till höger bland skärmarna. Det var ungefär som när man går in på Ikea till bollhavet och lämnar barnen. Det hoppades upp och ned och så stod det "stock-market" eller något annat och när någon boll åkte ned så började någon knacka på datorn in till nyhetsdesken och sa att storyn om börsen sjunker, skriv om rubriken fort som sjutton annars plockar vi bort den. Och så åkte den automatiskt ned i flödet.

Ser ni det här framför er? Förstår ni vilken kraft? Är det då, undrar jag, de publicistiska grundelementen - relevans, viktighet, angelägenhet - som styr hur man fattar sina publicistiska beslut eller är det hur de där bollarna hoppar upp och ned? Man vill att det ska klicka riktigt mycket - då kan man ju "twista" storyn en gång till.

Vi är duktiga människor, vi är briljanta, men jag undrar om vår briljans riktigt är skapad för detta oerhörda tempo. I tre års tid var jag tv-chef på Aftonbladet. Vi hade inte en lika stor vägg som CNN, men vi hade också och har en sådan vägg. Jag har sett den på Expressen. Men det är just det här som gnager när jag känner att nyheten att en elefant med åtta ben och tre snablar klickar så det bara knakar och att det då naturligtvis är något annat som åker längre ned i nyhetskedjan. Det är faktiskt det som pågår.

Jag säger det överallt när jag är ute och pratar och jag tänker säga det idag också. Kom inte och försök inbilla mig något om den obändiga styrkan i de gamla traditionella och hederliga och fortfarande viktiga principerna om vad som ensidigt bör styra

nyhetsför-medlingen och som har att göra med relevans, viktighetsgrad och angelägenhetsgrad när de är stenhårt attackerade av teknik och möjligheter som mänskligheten inte någonsin tidigare förfogat över.

Gårdagens flöden och dagens

Det finns en rolig historia som säkert går att punktera så den är väl inte sann. Den kanske inte ens är sannolik, men det en bra story. Den handlar om det kinesiska kommunistparti-ets gamla utrikesminister Chou En-lai som av någon Pekingtidning på 1970-talet fick frågan vad den franska revolutionen haft för betydelse för den kommunistiska utvecklingen under Mao Tse-tung. Alltså ett par hundra år efteråt. Och då säger Chou En-lai: Det är för tidigt att uttala sig i den frågan!

Vi befinner oss idag ljusår från den reflektionsmöjlighet som han antydde som förnuftig för mänskligheten.

Nå, vad kan det här leda till? Parallellt med allt det här så rusar ju det sociala medieflödet. Var uppstår nyheten om terrordådet på Drottninggatan? Jag befann mig i Göteborg för jag skulle bevaka den socialdemokratiska partikongressen. Drottninggatan kom upp i våra sociala medieflöden! Så var det också med terrorattacken i Paris, där SVT:s organisation, som inte skapats för den här typen av händelser, fick otroligt mycket kritik för att de vaknade väldigt sent.

Men i den takt som andra "medier" och plattformar hela tiden publicerar på ett okontrollerbart sätt och där ni och vi i våra Facebook-grupper är med och publicerar nyheter så pressas ju de traditionella medierna på något sätt, de kan inte blunda. Detta måste hanteras. Jag hade många långa och jobbiga diskussioner på Aftonbladet utan av vi kom till någon slags lösning.

Allt man gör är att man sedan lägger de obekräftade uppgifterna i ett särskilt hörn markerat "obekräftade uppgifter". Alltså, hade jag gått in till redaktören på Östgöta-Correspondenten 1971 eller 1972 så hade jag åkt ut på en gång. "Kom inte hit och

räkna med att du kan få in några obekräftade uppgifter”. Det var helt uteslutet. Rätt ofta när jag var där och inte kunde namnge källorna så åkte man också ut. ”Du får försöka en gång till”.

Det tär på trovärdigheten. Jag tror att det som då sker, hur mycket det än förnekas är att medierna, de duktiga etablerade och många gånger oerhört framgångsrika med många viktiga avslöjande reportage - det där som är den positiva sidan av saken - men eftersom jag då lutar mera åt det alarmistiska hållet så skulle jag vilja påstå att det sker ett farligt närmande till det som pågår i sociala medier. Där finns ju inga utbildade publicister i den bemärkelse som jag tycker ska skydda oss när det gäller falsk nyhetsförmedling eller sådant som kan vara sant men som planteras för att det finns särskilda syften bakom det man publicerar.

Kanske är det just namnet som genererar klicken

Kom inte och säg till mig att alla namn som publicerades i spåren på metoo-rörelsen var motiverade av ett oavvisligt samhällsintresse. Vad gäller en snickare på en tv-arbetsplats där jag har jobbat en gång i tiden tycker jag man starkt kan ifrågasätta om just namnet är av ett så oavvisligt samhällsintresse att det bör publiceras. Nu ska allt det här gubevars redas ut av Pressens opinionsnämnd. Det är ändå så att det inte ligger så förbaskat långt bortom tankens räckhåll att namnet är mycket roligare än att det är en tv-hen. Det kan ju vara så att man vet att namnet sannolikt ”säljer” bättre när det gäller klicken och då har medierna påverkats av den här som jag tidigare beskrev som den okontrollerbara utvecklingen som Facebook, Youtube, Google och alla andra har drivit fram.

I någon av de diskussionerna som jag var med om senast apropå register över människor av viss härkomst, inkluderande mig själv, så hävdade jag att det har nästan skapats som ett monster som man inte riktigt har kontroll på. Ni som har läst Astrid Lindgren och Bröderna Lejonhjärta känner ju till Katlamonstret. Det var ju inte så att

Tengil var någon toppenkille men han hade i alla fall ett horn som han kunde blåsa i så det blev lugn och ro på monstret.

Allt det här finns inte bara idag utan det här skenar formligen iväg. Jag tycker det närmast är parodiskt när jag ser Facebooks chef i förhör i USA i direktsändning och han verkar inte riktigt mogen att ta emot alla frågor han får, för han har ju bara haft kul på studentrummet och kommit på en pryl som gjort honom till mångmiljardär. Alla användare hänger med och de senatorer som frågar ut verkar inte riktig heller ha koll på läget om man uttrycker sig försiktigt. Men det är den här utvecklingen som medierna på något otrevligt, långsamt och stegvis sätt anpassar sig till.

Att anpassas eller inte? Om Katlamonstret.

Det finns bra initiativ från medierna och försök att flytta fram positionerna men det här Katlamonstret är rätt starkt och det sprutar ut rätt mycket som vi inte kan kontrollera. Och det är då det spiller över till det som är hat och hot och som gör att i mina slutsatser efter nästan två och ett halvt års arbete med mina TV-program, där jag började lagom oroligt som det heter i Sverige så känner jag idag faktiskt en djupt rotad oro över vart vi är på väg. Inte bara för att det här mediebenet verkar ha kommit i sken utan det finns också, som jag strax kommer till, en politisk sida av saken.

I medievärlden finns så många olika aspekter som jag skulle kunna välja att ta upp, men jag väljer just det här för att jag tror att det i det dagliga arbetet är den som påverkar mest. När jag ser den där skärmen på CNN och ser den på Expressen och den på Aftonbladet så händer någonting väldigt farligt som motverkar reflektion. Att vänta ett litet tag så vi kan fundera över vad det egentligen är som pågår. I dag vågar man inte det eller vill inte det för nyheten är redan ute i de sociala medierna. Samtidigt kan man säga att om vi inte rapporterar om de obekräftade uppgifterna som kan ha någon stor fara i sig vilken kritik får vi då?

Det här är ju ett helvetesval. Vi ska välja mellan två onda ting och i Medieinstitutets senaste bok om just det här så konstaterar författarna att det inte hjälper att man säger "det är obekräftade uppgifter" för i och med att vi har fattat ett beslut att i ett duktigt professionellt medium publicera det så har vi ju gjort ett ställningstagande och hur ska allmänheten kunna värdera det?

Publicerar de det här bara i största allmänhet för att det kan vara farligt eller de kanske ändå har kommit fram till att det ligger någonting i det? De här tekniska redskapen som nu finns går inte att avstå från men de trycker hårt mot de rätt förändringsobenägna medieföretagen som har för vana att hacka på alla andra som förändrar sig alldeles för långsamt.

Om vita fläckar på den svenska mediekartan

Till det här som jag nu har sagt tycker jag också att man ska lägga den dramatiska om-ständigheten att i takt med de här starka direktsändande funktionerna, dragkraften till de stora nyhetshändelserna, så hamnar väsentliga delar av Sverige utanför och blir till många, många vita fläckar trots att de flesta av oss ju vet att vad som händer nära är bland det viktigaste som finns.

Där görs nu ett och annat bra initiativ men de små medieföretagen har ett renodlat helvete att få ihop sin ekonomi och det är därför som Sverige idag är en väldigt ojämlig karta av nyhetsförmedling. Vilket jag tycker är extremt bekymmersamt när vi rusar mot en valrörelse där det finns kommunala företrädare som torkar svetten ur pannan därför att granskningen och rapporteringen kommer att bli rätt gles.

Om ni nu tänker er den här bilden av det mediala samhället, lite orättvis måhända, men ändå en bild som det inte går att blunda för och så flyttar vi över till det där andra årsbarnet som växte fram i 1900-talets början, det politiska samhället. När jag var faktareporter och granskande journalist så tillhörde jag de som i likhet med många andra jagade politikerna runtom i det här landet. Feta löner, mycket resor, gratis rödvin

på tåget och allt det där andra som jag också har hållit på att granska. Säkert har jag bidragit till politikerförakt.

Men när jag nu satte igång det här och klev in i riksdagen och följde en socialdemokrat som heter Emilia Töyrä, en liberal som heter Robert Hannah en sd-tjej som heter Angelica Bengtsson och en moderat som Lars-Arne Staxäng så märker jag att det greppet ju inte var särskilt kul. De sitter och klipper kvitton och skriver reseräkningar och fixar möten och är alltid liggande lite steget efter.

Politikens villkor - vem vill ha jobbet?

Så till slut gör vi en stor Novusundersökning och när jag får de siffrorna i min hand så känner jag igen situationen i det svenska, lite komplicerade ordet, dysfunktionalitet. Vi har en riksdag med 349 ledamöter som har ett renodlats helvete att hinna med att vara politiker, hinna med att vara med väljare och under tiden så attackerar media rätt hårt och under den här tiden så får 62 procent av de här ledamöterna på veckobasis hot- eller hatmejl eller kränkande saker i posten på något sätt.

Vem vill ha det jobbet? Vem vill ha det uppdraget? Sedan bankar vi bara på mer. Utan tvekan så är det de kvinnliga riksdagsledamöterna som genomgående är sämre behandlade, får sämre stöd och service, drabbas hårdare av hoten. Till yttermera visso viner partipiskan och partierna skriver lojalitetskontrakt med sina ledamöter, som jag som VD på TV 4 aldrig skulle ha vågat skriva med mina medarbetare, där man ska kryssa för tio saker som man ställer upp på. Gör man sedan som Finn Bengtsson, moderat riksdagsledamot som röstade emot decemberöverenskommelsen, då blir man bestraffad. Då blir man av med alla sina uppdrag, får ett mindre tjänsterum och sedan slutar man i riksdagen.

Om demokratin ska bäras upp av folkvalda som administrerar - Robert Hannah definierade sig som "glorifierad administratör" - i partiorganisationer som ser nästan ut som de gjorde vid 1900 kallt och där disciplin och rättning i leden är en överordnad

princip då har vi ju problem i de här institutionerna som gör att Facebook-grupperna exploderar. Vad säger vi till människor som killen som på moderatmötet i Ringarum, söder om Söderköping, när han undrar om vi inte "kan ha en blogg i stället så vi kan säga på en gång vad vi vill"? Nej, här har vi ju stämman och kongress och det ska motioneras. Det tar tre år.

Om vi människor är vana att vi går in och konsumerar i 20-sekundersetapper på en gång och märker att när jag vill påverka någonting och går till ett politiskt parti så åker bollen in i en madrass och försvinner och kommer nästan aldrig tillbaka, då är det väl klart att jag går in i en Facebook-grupp istället.

I valet mellan partier och vad? En Facebook-grupp?

Detta är också ett stort demokratiskt dilemma. Partiväsendet i Sverige har betytt mycket för att bära upp vår demokrati. Men de stora etablerade partierna har idag knappt 250 000 medlemmar. Tvåhundrafemtiotusen! Det är lika många som tv-tittare på helgmålsringningen på lördagarna. Då saknar ju till slut partierna all sin legitimitet. Uppträder de sedan hierarkiskt och icke-demokratiskt så är det inte direkt en inbjudan till mig att vilja bli partimedlem.

Om medierna fungerar som de gör idag fortsättningsvis, med alltför många anonyma källor, alltför många obekräftade uppgifter, i ett högt tempo med skärmar som styr därför att det är klickerna som räknas då väljer jag att publicera mig på andra plattformar.

De sekelgamla institutionerna skakar rätt ordentligt i sina grundvalar. Jag hoppas ni ser bilderna av de här två giganterna som rister därför att vi lever i en tid som inte är riktigt lika kontrollerbar som tidigare tider. Där våra institutioner inte har hängit med riktigt i utvecklingen. Jag säger inte att man ska bejaka allting, men lite mer fart framåt behövs för att man ska vara attraktiv och mer valbar.